

Răspunderea dramaturgului

Vara anului trecut, la Sinaia, prilejuise teatrelor și iubitorilor de teatru, o nespusă satisfacție. După un moment de aparentă dar oricum îngrijorătoare secetă în scrisul nostru dramatic, o seamă de scriitori venise să demonstreze, cu un număr de lucrări noi, o prezență creatoare menită să alunge aparențele și îngrijorările. Stagiunea teatrală care avea să se deschidă se anunța de aceea, firesc, o stagiune înzestrată cu un repertoriu original și nou, cel puțin bogat...

Sîntem acum spre capătul acestei stagiuni. Și ne putem îngădui, ba sîntem datori să reflectăm asupra acestei în adevăr masive recolte de piese originale și noi cu care ne-au bucurat teatrele, din septembrie trecut pînă azi. Stagiunea nouă — cel puțin în ce privește alcătuirea repertoriului — bate la ușă. Și se cade ca o privire de ansamblu și o judecată de sinteză să lumineze (spre perpetuare) aspectele pozitive și (spre înlăturare) aspectele poate tulburi, poate întunecate, cîte înfățișează aceste piese. O atare judecată de sinteză ne apare cu atît mai necesară, cu cît dincoace de însușirile lor formale — bune, rele — pe îndelete ori mai fugar constatate cînd au fost privite în parte — piesele acestei stagiuni care se încheie, reclamă adăstarea serioasă și în fața unor probleme comune, a căror dezlegare e menită să ducă mai departe și să ridice valoarea dramaturgiei noastre. Problemele acestea nu țin toate de-a dreptul de știința creatoare a dramaturgului. Despre această știință și despre măsura în care ea se cere îmbogățită, înnoită (la unii poate chiar însușită) nu e niciodată firziu să se vorbească. Și sînt încredințat, cele cîteva zeci de piese ale stagiunii și autorii lor vor fi nu o dată discutați din acest unghi de vedere al științei de a construi dramatic. Ceea ce nu îngăduie însă întîrziere este discutarea problemelor care privesc *conștiința* creatoare a artistului, a dramaturgului.

Firește nimeni nu va încerca absurditatea de a vedea în eventuale deficiențe de ordinul măiestriei artistice ce s-ar putea pune în sarcina unora din lucrările dramatice reprezentate în această stagiune, totdeauna și neapărat roadele vreunei umbriri a conștiinței creatoare a autorilor lor. Dar în măsura în care asemenea umbrire prinde să se vădească oricît de puțin, datoria noastră e să o semnalăm ca atare. Spre risipirea ei. Căci ea poate duce nu doar la scăderi artistice, la teșirea mesajului unei lucrări de artă, ci chiar la răsturnarea acestui mesaj în contrariul lui.

Ne-a surprins prezența piesei *Ce fel de om ești tu?* în rindul pieselor acestei ultime stagiuni. Scrisul Anei Novac ne obișnuise cu un fior de autentică poezie. Cu un zvicnet dramatic care purcedea din adîncurile vieții. Cu o solie de înalte resorturi umane. Îi iertam Anei Novac teșătura pe alocuri rară, pe alocuri încilcită a scrisului ei. Pentru că scrisul ei ne apărea țîșnind plin de actualitate, vibrînd arzător în această actualitate în care omul își găsește, luminat de perspectivele socialismului, și dezlegarea întrebărilor multiple

ce-l asaltează și realizarea lui, deci. Actualitatea, știm, se arăta privirilor Anei Novac, nu în ceea ce ea oferă lămurit și definitivat, ci în ceea ce ea e clocot, problematică. *Preludiul* pregătise tinereste și greu de viguroase certitudini intrarea omului în viața de eforturi și greutate, de nedumeriri și poticniri, dar și de mari izbînzi și cuceriri a construirii socialismului. Eram încredințați că piesa *Ce fel de om ești tu?* tinde să întărească în omul aflat azi în miezul acestui proces de construire, calitatea lui structural nouă, capacitatea lui de a se vedea pe sine devenind și crescînd prin și odată cu lupta lui pentru devenirea și creșterea societății sale, structural noi, socialiste. Și ne bucuram. În peisajul dramaturgiei noastre celei mai recente, portretul unui asemenea om ar fi răspuns unor legitime așteptări. Căci el ar fi avut darul nu numai să întregască în semnificații acest peisaj dar și să fixeze mai limpede centrul de greutate al realității și vieții zilelor noastre: muncitorul înaintat, comunistul.

Dar iată, *Ce fel de om ești tu?* ne-a înșelat așteptările. Inchizîndu-și parcă ochii în fața condițiilor obiective și în fața perspectivelor, autoarea piesei dezbate contradicția dintre nevoile și greutățile personale (vremelnice) ale omului muncii și nevoile majore istorice ale construcției socialiste. Nu tăgăduiesc, asemenea contradicții există și eludarea lor într-o operă de artă care vrea să oglindească viața și realitățile noastre ar falsifica adevărul. Dar cu atît mai virtos e falsificat și primejduit adevărul cînd — ca în piesa Anei Novac — opoziția între interesele individuale și cele obștești este prezentată (în plin procesul de construire al lumii noi) ca un antagonism ireductibil, ca o înfruntare de forțe ce nu-și găsesc reciproc împăcarea; cînd se ignoră că esența construirii socialiste stă tocmai în satisfacerea intereselor individuale și că în afara satisfacerii acestor interese, socialismul e de neînțeles.

Ana Novac lasă de altă parte impresia că lumea pe care o reflectă a încetat să trăiască relații de clasă. Că în lumea aceasta lupta de clasă — cu toate complexele ei aspecte — s-a stins și, odată cu ea, s-a stins și înrîurirea nefastă a mentalității, psihologiei și moralei dușmanului de clasă. Eroii ei se pretind, toți, animați de idealurile comuniste și vorbesc, cu patosul unei reale sincerități, în numele acestor idealuri. Dar ei nu-și dau seama — și nici Ana Novac nu-și dă seama — că în jurul lor și în ei înșiși colcăie spiritul obstrucționist al dușmanului, într-o formă subtilă și de aceea mai primejdioasă: văicăreala lipsită de orizont, țîșnirea isteric-individualistă, panica, lașitatea, scepticismul... Aceste atribute ale psihologilor dezarmate, dezabuzate și neputincioase, specifice cugetului mic-burghez, se întorc cu toată substanța lor becisnică împotriva socialismului, împotriva luptei clasei muncitoare și a partidului. Să-iei de bun „adevărul“ mărunț al nerăbdărilor și bizieliilor mic-burgeze care stăpînesc colțul străzii și șueta de cafeenea, să-i dai valoare de argument și să-l confunzi cu greutățile inerente oricărei nașteri, cu atît mai mult inerente nașterii unei societăți noi; să nu descifrezi în aceste greutăți cauza cauzelor — frîna acțiunii protivnice a burgheziei, care n-a murit, și a mentalității și năravurilor ei, a căror influență nu a încetat să se exercite și care nu poate fi lesne extirpată din psihologia omului de rînd; să-ți duci pînă și singurul erou stăpînit de înțelegerea perspectivelor către care îl cheamă și-l îndrumă partidul, spre prăpastia pierderii acestor perspective, spre neîncredere în ele, în partid și în clasa din care face parte: ce mesaj mai închis de perspectivă ar fi putut comunica piesa?

Sînt convins, nu aceasta a vrut Ana Novac care, fără îndoială, ne va dărui iarăși în viitoarele ei lucrări, valorile autentice întîlnite în *Preludiul* și *Familia Kovaci*. Dar la aceasta a ajuns, din păcate, lăsîndu-se furată de clamorile de rînd, aflătoare desigur în viața diurnă pe care o trăim, dar sterpe de viața efectivă și în orice caz cu totul străine de ceea ce realitatea noastră conține în esența ei: fermitatea revoluționară a comunis-

tului, fermitatea lui eroică, statornic înțelegătoare a vicisitudinilor oricărei lupte, a cauzelor acestor vicisitudini ca și a mijloacelor în stare să le înlăture.

✱

Detășat, în conștiința sa, de fondul de clasă al adevărului pe care-l caută sau crede că-l descoperă, scriitorul rămîne în cel mai bun caz la aparență. Înșelătoare ca orice aparență. Cu atît mai înșelătoare, cu cît va încerca — și, poate va izbuti — să-i dea o expresie artistică mai puternică, mai emoționantă. A te rezuma, ca scriitor, la datele pe care izbucnirile spontane ale oamenilor ți le oferă, nu înseamnă — oricît de ispititoare ar fi pe plan dramatic aceste izbucniri — a realiza adevărul. Mai puțin a-l exprima. Ca și gestul reflex, gîndirea spontană e necontrolată, străină vederilor lucide și înaintate, pîndită de dezorientare, lipsită de orizont, secătuitoare de elanuri. Scriitorul — spre deosebire de omul oarecare, de obicei spontan — e un gînditor fruntaș, conștient de o misiune, de misiunea educativă, socială care-l investește. El nu poate, fără riscul propriei sale prăbușiri, să orienteze pe om înspre fundături. Să orienteze spre fundături, spre perspectiva neagră a neantului, e meseria scriitorului aflat în slujba unei alte mentalități și a altor interese de clasă decît mentalitatea și interesele clasei muncitoare, ale partidului ei, ale socialismului. „*Apărînd ferm victoria conștiinței asupra spontaneității, comuniștii rămîn alături de mase*“. Cuvintele acestea sînt de ținut în seamă și de către scriitorii noștri. Nu numai pentru că au fost rostite de Lenin. Ci pentru că ele dezleagă în bună măsură problemele de substanță ale creației lor artistice.

Pentru că, ținînd seamă de ele, scriitorul se vede ferit de primejdia alunecării în mlaștina spontaneității, prin însăși natura ei mic-burgheză, în acea mlaștină care a ridicat în unele cercuri din Apus „neliniștea“, anxietatea (sau angoasa), conștiința instabilității și descompunerii iremediabile a clasei burgheze, la rangul unui dat general omenesc și de aci, la rangul celui mai bogat izvor de inspirație artistică.

Nu voi contesta serioasele frămîntări, nedumeriri și uimiri cîte agită și împresoară pe omul zilelor noastre, martor — dar și părtaş și făptuitor — al furtunoaselor schimbări sociale, al imenselor cuceriri științifice din zilele noastre. Și e stupid, imposibil, ca artist, să treci pe lîngă ele fără să le observi, fără să le consemnezi, fără să le dai importanță, fără să încerci a le înțelege și a le lămuri. Dar a vedea pe individ — așa cum se străduesc o seamă de scriitori apuseni — *victimă* a acestor grandioase schimbări în relațiile sociale și a acestor uluitoare progrese în știință, în tehnică, în descoperirea adevărului; a nu vedea în ele opera individului, mi se pare o eroare capitală. Iar atunci cînd confunzi uimirea și întrebările firești ale omului, dorința lui de cunoaștere, cu „neliniștea“, eroarea mi se pare de-a dreptul căpătînd dimensiunile ereziei. „Nelineștea“ e prezentată ca dat sufletesc general uman, numai într-o anumită filozofie, — și într-o anumită artă — care-și refuză luciditatea de teama adevărului și care alimentează starea de neliniște în om — și rezolvarea acestei neliniști prin renunțarea la speranță, la dreptul și bucuria de a trăi — pentru ca omul să nu descopere cumva, el însuși, lumina adevărului.

Noi, înarmați cu credința în progresul moral al omului și în necesitatea stimulării acestui progres, trebuie să ajutăm pe individ să-și satisfacă dorința de adevăr, să se elibereze de întuneric și minciună, să-l facem să înțeleagă că nu este copleșit de o forță impersonală, ci că omul este el însuși făuritor al propriului său destin, că deci are drept la stăpînirea acestuia, nu la adaptare, la resemnare. Întru aceasta scriitorul are la îndemîna arma sigură a concepției marxist-leniniste și perspectiva luminoasă a socialismului.

Sînt încredințat că scriitorul nostru de teatru, cel mai direct vorbitor cu masele, este conștient de aceste îndatoriri. Pentru că sînt încredințat că scriitorul nostru de teatru este conștient de răspunderea sa.